

BERNARDO KOHNEN (1876.-1939.)¹

KORALJKA KUZMAN

Institut za etnologiju i folkloristiku
10000 Zagreb, Ulica kralja Zvonimira 17
e-mail: koraljka@ief.hr

UDK: 266.271.5(6):929

Izvorni znanstveni rad
Primitljeno: 01. 06. 2000.
Prihvaćeno: 26. 10. 2000.

Bernardo Kohnen je jedan od prvih istraživača nilskih plemena. Trideset je godina kao misionar boravio u južnom Sudanu te iza sebe ostavio važne rezultate na znanstvenom i kulturnom polju. Njegovi su radovi dragocjen izvor za proučavanje povijesti, kulture i jezika Nilota², posebice Šiluka. Došao je u sredinu netaknutu europskim utjecajima i potom svjedočio o mijeni njezine kulture kojoj je i sam bio uzrokom.

Ključne riječi: Kohnen - misionar / Afrika / Sudan / Šiluci / kultura

UVOD

Bernardo Kohnen, kao jedan od prvih misionara-istraživača na području Gornjeg Nila u Africi u prvim desetljećima 20. stoljeća, uvelike je pridonio poznavanju dotad gotovo nepoznatih kultura i jezika. Unatoč tomu što je njegov rad u znanosti i kulturi od posebnog značenja i vrijednosti, u nas je slabo poznat. To ne bi bilo previše neobično da Kohnen nije odrastao među Hrvatima i ostao u kontaktu s njima do kraja života, obavještavajući ih redovito o svomu radu. Damir Zorić je prvi upozorio na neistraženost njegove djelatnosti i jedini mu posvetio cijeli članak³. Svrstao ga je u red naših najistaknutijih istraživača domorodačkih kultura, uz bok D. Lermanu i braći Seljan, čime mu je odao veliko priznanje. Već nam to govori da Kohnenovo djelo zaslužuje veću pozornost i temeljitije istraživanje. Kako je bio svećenik, o njemu se s jedne strane može govoriti kao o širitelju kršćanske vjere, a s druge kao o istraživaču i svestranom znanstveniku: lingvistu, povjesničaru, etnologu, geografu...

¹ Ista je tema obrađena iscrpnije i popraćena priložima u mojem diplomskom radu: "Bernardo Kohnen (1876.-1939.) - Prinos poznavanju nilskih plemena", Odsjek za etnologiju - Filozofski fakultet, Zagreb, 1999.

² U prvom je polovici 20. stoljeća bio uobičajen naziv nilska plemena, a danas se govori o Nilotima. Niloti se dijele u dvije skupine - Zapadne ili Nilote u užem smislu i Istočne Nilote ili Nilo-Hamite (*Opća enciklopedija*, sv. 6, 1980:30). U daljnjem se tekstu koristim uglavnom Bernardovim nazivom.

³ D. Zorić: Bernardo Kohnen - Misionar, etnolog i jezikoslovac među Šilucima u: *Studia ethnologica*, Vol. 2, str. 97-124. Kohnena je spomenuo u još nekoliko članaka - D. Zorić, Prinos poznavanju etnografske djelatnosti hrvatskih isusovaca u: *Vrela i prinosi*, sv. 16, Zagreb 1986, str. 124-126; D. Zorić, Neobična energija i ljubav - Etnološki prinosi isusovačkih misionara u Indiji u: *Hrvatske Indije, Most - The Bridge, Journal of Croatian Literature*, 4 (1990), Zagreb 1990, str. 375-379; Belaj, Vitomir i Zorić, Damir, Izvaneuropska zbirka zagrebačkih isusovaca u: *Isusovačka baština u Hrvata*, MGC Zagreb, 1992.

Svrha je ovoga rada prema informacijama koje su u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća bile dostupne čitateljima hrvatskih misijskih časopisa poblize opisati Kohnenov život i djelo. Kao temeljna literatura poslužila su njegova izvješća i priče iz afričke misije, koji su objavljeni uglavnom u *Misijskom kalendaru* (u daljnjem tekstu MK) i *Katoličkim misijama* (KM), a ponešto i u *Kalendaru Srca Isusova i Marijina* (KSIM) te *Misijskom kalendaru sv. Petra i Klavera* (MKPK), sve redom misijskim časopisima koji su izlazili u Zagrebu u prvoj polovici 20. stoljeća⁴. U drugim sličnim časopisima⁵ koji su izlazili u odgovarajućem razdoblju u Zagrebu nema Kohnenovih izvještaja, no ovdje valja napomenuti da se dopisivao i s drugim misijskim sekcijama u tadašnjoj Jugoslaviji pa su možda njegovi radovi objavljeni u još nekim gradovima i časopisima. Pored tekstualnih opisa slao je u Zagreb i fotografije, od kojih su neke objavljene.

Osim u Kohnenovim tekstovima i pismima neki su podaci o njegovu životu i djelovanju dostupni u obavijestima koje su davale redakcije *Katoličkih misija* i *Misijskog kalendara* te u pismima o. Stjepana Mlakića⁶. Služeći se podacima iz navedenih časopisa i u Travničkoj spomenici te imajući u vidu povijesno razdoblje u kojemu je živio i neke druge bitne okolnosti, pokušala sam rekonstruirati Kohnenov životni put.

ŽIVOT I DJELO BERNARDA KOHNENA

Životni put Bernarda Kohnena započeo je u Holtéu u Hannoveru, gdje je rođen 1876. No, Njemačku je napustio još kao dijete preselivši se s roditeljima u Travnik u Bosni. Kohnenovi su sina upisali u nadbiskupsko sjemenište, kojim je upravljala Družba Isusova, a koje je nudilo najbolju naobrazbu u tom kraju. Odgoj u isusovačkom zavodu ostavio je na mladog Bernarda velik utjecaj. Isusovci su Kohnena, osim što su mu pružili vrlo dobro temeljno obrazovanje, učili disciplini i organiziranosti te tako utjecali i na njegov odnos prema radu.

Družba Isusova je prije svega misionarski red pa je stoga dugogodišnjim i strogim odgojem i školovanjem temeljito pripremala svoje pitomce za odlazak u misije, a priče i vijesti iz dalekih krajeva bile su nezaobilazni dio svakodnevice u sjemeništu. Kohnen je volio čitati njemačke misijske časopise koji su ga na posljetku privukli vjerovjesničkom pozivu. Kako se tada iz ovih krajeva nije pružala moglo ići u daleke

⁴ Ti su tekstovi objavljeni pod sljedećim naslovima: *Kraljevski pas*, KM, 1927., str. 135-140; *Mirovno vijeće u zemlji Šiluka*, KM, 1930., str. 140-143; *Nilska plemena*, KM, 1931., str. 107-115; *Šilučka misija*, KM, 1933., str. 32-35; *Pod južnim križem*, KM, 1935., str. 95-99; *Vilim Nyikang*, KM, 1937., str. 170-173 i MK, 1929., str. 79-84; *O. Bernardo Kohnen*, KM, 1939., str. 136-139; *Pabirci po šilučkom pjesništvu*, MK, 1927., str. 79-85; *Sudan. Simon Ajak*, MK, 1928., str. 80-85; *Crnačko pleme Nuer*, MK, 1928., str. 86-91; *Piton*, MK, 1929., str. 95-96; *Kako šiluci love potočnoga konja*, MK, 1931., str. 48-51; *Bakica*, MK, 1931., str. 80-82; *Pljusak - najjasniji dokaz*, MK, 1931., str. 88-92; *Nilska plemena*, MK, 1931., str. 107-115; *U zemlji Šiluka*, MKPK, 1935., str. 57-61; *U Africi*, KSIM, 1912., str. 99-106.

⁵ *Misijski zbornik, Jeka iz Afrike*.

⁶ O. Stjepan Mlakić rođen je u Fojnici u Bosni. Slijedeći isti put kao i Bernardo, dospio je u Sudan, gdje se uspeo do položaja apostolskog administratora u Khartoumu.

misije koje su ga privlačile, već je nakon šestoga razreda odlučio nastaviti školovanje u Italiji, gdje se pridružio misijskom redu *Figli del Sacro Cuore* (F. S. C. - Sinovi Presvetog Srca) u Veroni, koji je djelovao u Africi⁷.

Za svećenika je zaređen 1902. i već iste godine poslan u Sudan⁸, u misiju među Šiluke⁹. Njegovo je misijsko područje bio apostolski vikarijat Khartoum¹⁰, koji se poklapao s istoimenom sudanskom provincijom. Riječ je o području gornjeg toka Nila u južnom dijelu Sudana. Najviše je vremena proboravio među Šilucima, kod kojih su bile osnovane tri misijske postaje: Detwok, Lul i Tonga, no povremeno je odlazio i među druga plemena. Osim jedne kraće pauze bio je uvijek na položaju starješine neke misijske postaje. Posjećivao je susjedne zemlje, Ugandu i Egipat, a dolazio je u nekoliko navrata i u Europu. Literatura spominje dva njegova posjeta Bosni (što naravno ne znači da nije dolazio češće). O prvom posjetu svjedoči Travnička spomenica - Kohnen dolazi 1907. na proslavu 25. obljetnice travničke gimnazije. Drugi put je došao početkom 1925. i tada je za misiju skupljao priloge držeci predavanja po Bosni.

U Sudan je Kohnen došao kao dvadesetšestogodišnji mladić, oduševljen idejom širenja Božje riječi među poganima. Premda je time ostvario svoj dugogodišnji san, nije mu bilo lako othrvati se svim problemima i teškoćama s kojima je odjednom bio suočen. Klima nepodnošljiva jednom Europljaninu, neugodni kukci i opasne divlje životinje samo su bile usputne nepogode s kojima je morao naučiti živjeti. Upoznavanje domorodačkog stanovništva i pridobivanje njegova povjerenja kako bi se uopće stvorili temelji za prosvjećivanje i navještavanje Evanđelja, bili su neusporedivo veći problemi. Prva velika prepreka bio je posve nepoznat jezik koji je morao svladati bez ikakvog priručnika i tumača. "Nije tako teško kod stvari, koje možeš pokazati, n. pr. 'ruka', no teško je kod onih što ne možeš pokazati, n. pr. 'Bog'. Jedamput sam htio doznati, što u njih znači: zadaviti čovjeka, pa upitam jednoga: 'Kako kaže Šiluk, kad ga uhvatiš za vrat i pritisneš?' A on mi odgovori: 'Ništa ne kaže, jer ne može govoriti!' Dakako da sam još koji mjesec morao pričekati, da sam tu riječ ulovio" (KSIM, 1912:99). Trebao je potom prihvatiti domorodački način života i shvatiti njihov način razmišljanja kako bi se uspješno uklopio u njihov svijet. Čim ih je uspio privući k sebi, koristio je svaki slobodni trenutak da ih nečemu i nauči. Pričama iz nepoznatih, dalekih zemalja i pregrštom čudnovatih stvari koje su plijenile njihovu pažnju zadobio je simpatije

⁷ U Veroni je 1867. biskup Daniel Comboni osnovao sjemenište iz kojega se razvila kongregacija *Figli del Sacro Cuore* (F. S. C.), tj. Sinovi Presvetoga srca Isusova. Njezina je zadaća bila rad u "poganskim misijama" i u "duhovnoj pastvi". Kuća matica te misije i general kongregacije nalaze se u Veroni, a misijske su postaje osnovane u Sudanu i Natalu (KM, 1927:65-66).

⁸ U 19. st. područje današnje Republike Sudan potpada pod britansku i egipatsku kontrolu. Ove dvije države potpisuju 1899. sporazum o zajedničkoj upravi. Anglo-egipatski Sudan tek će 1956. dobiti potpunu neovisnost (Smart, 1989).

⁹ Bernardo je bio prvi travnički đak koji je pošao u misije. Slijedili su ga o. Stjepan Mlakić, koji je došao također u Sudan i Serafin Tvrtković, koji je bio u misiji u središnjoj Africi.

¹⁰ Isusovci su u Sudanu osnovali: 1. apostolski vikarijat Khartoum, 2. prefekturu Ekvatorski Nil i 3. apostolski vikarijat Bahr-el-Ghazal. Bernardo je djelovao u apostolskom vikarijatu u Khartoumu, koji je imao sljedeće misijske postaje: Khartoum, Assuan, Omdurman među arapskim stanovništvom te Detwok, Lul, Tonga, Yoyuyang među crnačkim (KM, 1927:65-66).

Šiluka. Pored podučavanja njegov je misijski rad podrazumijevao i skrb o njihovu zdravlju (jer tada u misijama nije bilo liječnika), prehranjivanje u doba gladi te brigu o samoj postaji.

Prva postaja oca Kohnena među Šilucima bila je Lul, a već 1905. osnovao je novu postaju, Attigo-Tonga, na desnoj obali Bijelog Nila, u apostolskom vikarijatu Khartoum. Odmah po dolasku izgradio je kapelicu, a 1909. započeo graditi i crkvu. O narednih desetak godina nema gotovo nikakvih vijesti. Nedvojbeno je u tom razdoblju boravio među Šilucima u misijskim postajama Tonga i Lul i bio starješinom jedne od njih, no to je sve što se iz literature može naslutiti.

Od početka dvadesetih godina vijesti o njegovoj djelatnosti redovito stižu u Zagreb. Tako se zna da je otac Kohnen dobio zadatak od biskupa da istraži sjeverni dio šilučke zemlje od Lul-a do Kaka i pronađe najpogodnije mjesto za novu misijsku stanicu. Prema njegovu je savjetu 1923. u Detwoku bila osnovana treća postaja među Šilucima. Godine 1925. osnovana je postaja Yoyuyank na Bahr-el Gazalu, među Nuerima. Kohnen je neko vrijeme boravio u tom plemenu da bi se s njim upoznao i pripremio teren za pokrštavanje. Zatim je bio u posjetu kod plemena Aycola u Ugandi 1927., a nakon povratka u Lul proslavio je među svojim Šilucima 25. godišnjicu misijskog rada. Od toga su vremena iz Afrike počele pristizati vijesti o njegovu narušenom zdravlju. Više nije bio ni tako mlad, navršio je 50 godina, a k tomu su danak uzeli naporan rad i teški životni uvjeti u afričkom podneblju za jednog Europljanina. No, upravo je tih posljednjih godina svoje šilučke misije ostvario najzapaženiji rad koji će biti cijenjen čak i u znanstvenim krugovima. Naime, nakon dvadesetpetogodišnjeg boravka među Šilucima, kao najbolji poznavatelj njihova jezika, Kohnen je "počeo po nalogu starješinstva sastavljati slovnice šilučkog jezika"¹¹ (KM, 1927:66). Ona je trebala poslužiti kao priručnik njegovim nasljednicima, budućim misionarima iz Europe jer je do tada u uporabi bila samo jedna loša engleska gramatika. Znajući kako je teško snaći se među domorodačkim stanovništvom bez prethodna poznavanja njihova jezika, potpuno se posvetio svom novom zadatku. Po nalogu vladina školskog nadzorništva preveo je na šilučki neke školske knjige. Napisao je "za Šiluke jednu biblijsku povijest, zatim molitvenik i pjesmaricu, pa povijest mučenika iz Ugande" (KM, 1933:35) i preveo četiri sveta Evanđelja.

Krajem 1929. bio je premješten za poglavara u Atbaru. Tih posljednjih godina svoga boravka u Sudanu posvetio se pisanju i u nedostatku slobodnog vremena gotovo posve napustio dopisivanja. O njegovu je radu u tom razdoblju obavjesti slao o. S. Mlakić: "Atbara i Port Sudan opstojе godinu dana. U Atbari našа škola ima 88 djece; naš stari P. Kohnen brine se za duhovnu pastvu raznovrsnih katolika i engleskih katoličkih vojnika. No veći dio vremena upotrebljava za drugo popravljeno izdanje šilučke biblije i šilučkog molitvenika. Sada se tiska njegova šilučka gramatika s malim šilučko-talijanskim rječnikom" (KM, 1931:29).

¹¹ Do tog je vremena Kohnen i sam bio na položaju starješine neke misijske postaje, a tada su ga oslobodili te dužnosti - možda zato da bi se mogao potpuno posvetiti jezikoslovnom radu.

U svibnju 1931. Kohnen je morao po savjetu liječnika otići u Kairo na nekoliko mjeseci radi oporavka. No čak ga ni loše zdravlje nije omelo u radu. U veljači 1932. o. S. Mlakić javlja da je otac Kohnen u Tongi, gdje "obilazi postaje Šiluk, da zadnji put ispravi svoj veliki talijansko-šilučki rječnik. Inače bi on morao radi bolesti natrag u Evropu, kako mi je P. General rekao. No čujem sada iz Tonge, da se u ovaj čas nalazi u dobrom zdravlju. Daj, Bože, da još mnogo vremena ostane među Šilucima" (KM, 1932:25). Taj će rječnik kasnije još proširiti, a o svom posljednjem radu u Sudanu piše Kohnen sljedeće: "Zadnjih mjeseci bio sam zaposlen dan za danom samo šilučkom gramatikom na engleskom jeziku. Engleska vlada u Sudanu nije mi dala mira, oni hoće jednu šilučku gramatiku, koju će na svoj trošak štampati ili bar djelomično platiti (...) skoro me čeka opet jedan takav posao" (KM, 1933:35).

Neposredno prije odlaska iz Afrike 1933., sudeći prema adresi, Kohnen se nalazio u Detwoku. Tada su ga radi narušena zdravlja pozvali u Europu. "Dolazeći 1933. iz misija proboravi o. Kohnen dva dana u Zagrebu. Ljudi ga znatiželjno zapitivahu o njegovoj misiji. Govorio je teško, ta bijaše iscrpljen, bolestan. Ali čim stade pripovijedati o Šilucima, njegovo lice zasja, njegove riječi zahvaćahu kao plamen cijeli okoliš. Bijahu to silni časovi. Čovjek nije znao, dive li se ljudi više njemu ili njegovoj ljubavi spram Šiluka, kojom je plamtio. On nam je tako vješto opisivao mane Šiluka, da smo Šiluke upravo radi njihovih mana zavoljeli. Branio ih je kao dobri otac svoju zločestu djecu" (KM, 1939:138). Tijekom tih trideset godina Kohnen se emotivno vezao za Šiluke kao, uostalom, i oni za njega. O tomu svjedoče već i sami nadimci koje su mu nadjenuli. Od milja su ga zvali Nardo ili *ja kvaja*, moj djede, a Englezi u koloniji znali su ga pod imenom *otac Šiluk*. Nakon nekoliko dana provedenih u Zagrebu odlazi u Bosnu. Uskoro putuje u Italiju, u Rim, gdje nastavlja svoj misijski rad pišući knjige na šilučkom jeziku. Umro je 21. siječnja 1939. žaleći "samo jedno, što ne će moći više raditi za svoje Šiluke. Šiluci mu bijahu svrha života, za njih je žrtvovao sve, a napokon i svoj život primajući rado smrt iz ruke Božje za obraćenje svoga omiljelog plemena" (KM, 1939:138).

PRINOS POZNAVANJU NILSKIH PLEMENA

Kad je Bernardo Kohnen početkom dvadesetog stoljeća došao u Afriku, Šiluci su bili *divlje pleme* nepoznatog jezika i običaja. Europljani, naime, kasno prodiru u područje Gornjeg Nila, a Kohnen je bio među prvim istraživačma tih krajeva. Nepristupačne obale i reljef tla koji je priječio prodiranje u unutrašnjost kontinenta neki su od razloga što su Šiluci dugo ostali odvojeni od europskih utjecaja. Osim toga, kad su Europljani napokon stigli, zatekli su čvrsto organiziranu društvenu zajednicu koja je odbijala ikakve strane utjecaje i držala se tvrdoglavo svojih starih običaja i vjerovanja. Koliko je strpljenja, volje i upornosti Kohnen morao uložiti za svoj misijski zadatak, teško se može i zamisliti. Usprkos svim poteškoćama, tijekom trideset godina boravka na području Gornjeg Nila izvrsno se uklopio u tu sredinu te postao vrstan poznavatelj jezika i kulture nilskih plemena, posebice Šiluka, među kojima je proveo veći dio svoje misije. Bogata mu je

naobrazba dala dobre temelje za istraživački rad, a strog odgoj pripremio ga je na mukotrpan rad i težak život u neprijateljskoj sredini. Velik dio uspjeha može zahvaliti i svom karakteru - izvrsna vještina komuniciranja i sposobnost prilagodbe bile su nužne da ga prihvate u jednoj tako zatvorenoj sredini kao što je to bilo šilučko društvo.

O snazi Kohnenove ličnosti i ozbiljnosti kojom je prihvatio svoj životni poziv najbolje govori sljedeći citat: "Značajne njegove crte u misijskom radu bijahu skrajnja požrtvornost, vanredna ljubav spram Šiluka i nepokolebljivo pouzdanje, da će se to šilučko pleme prije ili kasnije obratiti Bogu. Nikada on nije malaksao ni u najvećim teškoćama, nije klonuo ni u beznadnim pokušajima, u neprekidnim neuspjesima, a na mnoštvo prigovora bi samo šutio, a gdje je trebalo, tamo bi ustao na obranu svojih Šiluka" (KM, 1939:137). "Mnoštvo prigovora", koji se spominju, vjerojatno je pristizalo iz sjedišta kongregacije nezadovoljnog rezultatima misije. Kohnen je javljao o velikim uspjesima misionara u susjednim krajevima, no on sam se nije mogao pohvaliti. Na završetku je svoje misije izjavio: "Moj posao u trideset godina bijaše taj, da sijem i natapam šilučku zemlju znojem i suzama. Drugi će žeti. Da, već počinju žeti obilne plodove. Trideset sam godina skoro sam samcat probijao taj užasni led divljih šilučkih srdaca, a da nijesam vidio nikakva ploda. Sada ide, hvala Bogu, lijepo i brzo naprijed" (KM, 1939:137).

Ranije je već navedeno da je šilučko društvo bilo zatvoreno i kao takvo odbijalo kršćanstvo. U jednom je pismu i sam Kohnen napisao: "Obratiti ih je vrlo teško, jer se drže tvrdokorno svojih starih običaja, a to je uvijek jedna od najvećih teškoća misijoniranja. Radili smo mnoge godine, ali skoro bez uspjeha. Tko god bi se k nama priključio, nazvali su ga 'bvonjo' t.j. tuđinac i ko takova prezirali, kao s izdajicom postupali" (KM, 1933). Dok su se neki članovi zajednice obratili na kršćanstvo, drugi su se tvrdoglavo držali tradicionalnih vjerovanja i religije. Kohnen je bio svjestan da bi ta situacija mogla izazvati konflikte. "Malen je još njihov broj, pa ih stoga pogani puštaju u miru. Ali, kad ih jednom bude veći broj, doći će po svoj prilici do krize, kao skoro u svim misijama" (KM, 1930:143).

Proces pokrštavanja ipak je napredovao i nakon nekoliko desetljeća rezultati upornih misionarevih nastojanja napokon su postali vidljivi. Evo što on sam o tome piše: "Prošlo je deset godina, kad sam se napokon opet svratio u svoju nekadašnju dragu misijsku stanicu¹². Koliko li su se promijenili i ljudi i običaji! (...) I shvaćanje se ljudi mnogo promijenilo. Kad im se sada govori o krštenju i o kršćanstvu, odmah sve razumiju; ono što im je prije bilo posve tuđe, sada im je sasvim prirodno" (MK, 1931:80). Kohnen pojašnjava tu promjenu raspoloženja šilučke zajednice i uzroke njezina popuštanja: "Tom gibanju doprinijela je mnogo i glad u zadnjim godinama. Kroz više godina redom nište svu žetvu nebrojeni rojevi skakavaca, pustošeći sve krajeve. Osobito u Tongi vlada zadnjih godina užasna glad. Ljudi padaju od gladi na putu i ne mogu dalje, a neki su doslovce umrli od gladi. Kuhaju svemoguću lišće i zelenilo, samo da si želudac napune... Vremena su se promijenila. Ne samo da dječaci

¹² Pretpostavljam da je riječ o Detwoku.

od kuće više ne pobjegnu potajno, nego ih sada stari dovode i mole, da ih primimo... da nađu hrane” (KM, 1933:37). Val gospodarske i novčane krize koji je zahvatio Europu, pogodio je i misijske krajeve. Pritisnuta nepogodama, šilučka je zajednica napokon počela popuštati kršćanskom i europskom utjecaju.

Dok je s jedne strane engleska vlada mijenjala njihov materijalni svijet, misionari su mijenjali duhovni. U skladu sa svojim vjerskim zadatkom, pokušavali su iskorijeniti poganske običaje i obrede, a time su mijenjali i ponašanje ljudi u zajednici. Kohnenovi izvještaji s početka njegove misije dragocjen su dokument i svjedočanstvo o toj domorodačkoj kulturi u doba kad je bila još neizmijenjena europskim i kršćanskim utjecajima, a oni kasnije pisani, o njezinim mijenama pod upornim pritiscima istih.

Kohnenov istraživački i znanstveni rad usko je povezan s njegovim misionarskim pozivom. Naime, da bi se otkrio pravi put za prenošenje Božje riječi prvo valja proniknuti u svijest, mentalitet zajednice pa se od misionara očekuje da naprave društvenu i kulturnu analizu sredine u koju dolaze (Korade, 1991). Kohnenov rad u kulturi i znanosti bio je, dakle, jedan oblik apostolskog djelovanja - proučavanje sredine u kojoj je boravio bila mu je zapravo obveza.

Kohnenovi objavljeni članci upućuju na njegovo izvrsno poznavanje kulture nilskih plemena i znanstveni pristup u istraživanju. Bio je upoznat s pisanjima tadašnjih afrikanologa (npr. Westermanna), pa je njihove podatke uspoređivao s rezultatima vlastitih istraživanja i spoznaja. Poput pravog istraživača ništa nije uzimao zdravo za gotovo, već se prema svemu odnosio kritički. Tako je u proučavanju povijesti nilskih plemena bio svjestan nepouzdanosti usmene predaje koja je jedini izvor i da se stoga “ne može ništa sa sigurnošću utvrditi” (MK, 1931:110). Najiscrpniji su podaci o Šilucima, no proučavao je i njihove susjede, Nuere i Dinke, a i druga plemena te skupine.

Razmjestaj nilskih plemena zemljopisno je iznimno precizno zabilježio i ilustrirao zemljovidom. Pokušao je utvrditi gdje se nalazila njihova zajednička pradomovina i opisati seobu tih naroda oko Nila. Kohnen ne sumnja da su sva nilska plemena nekad činila jedno veliko pleme i govorila zajedničkim jezikom. “Mnogi su od ovih jezika tako slični, te ih Šiluci mogu bez osobite poteškoće razumjeti - razlika je, rekao bih kao na pr. između hrvatskog i slovenskog. Drugi su opet jezici tako različiti, da se čovjek ne može sporazumjeti, no ipak se jasno razabire, da potječu iz jednog zajedničkog jezika” (MK, 1928: 86-91). Osim u jeziku, potvrdu zajedničkog podrijetla pronalazi i u svakodnevnim životnim situacijama i u običajima. Promatranjem narodnog plesa Aycola u Ugandi, koji mu se na prvi pogled učinio potpuno različitim od šilučkoga, ipak je uočio “u njem jasno glavne crte šilučkog plesa” (MK, 1931:110).

Nekoliko je mjeseci o. Bernardo proboravio i u misijskom području Bantu crnaca, među Adami plemenom i zabilježio običaj njuškanja, tj. lova na vještice koji provode vračevi (*veliki ingombocco*).¹³

¹³ Ta je priča objavljena u *Katoličkim misijama*, 1935., str. 95 - 99. Obred se odvija nakon svetkovine prvih plodova kad se okupe svi vračevi iz plemena (bilo ih je 53 u to doba) i vračaju kako bi otkrili koga je u tom plemenu opsejo zao duh. *Iznušenog* čovjeka odmah ubiju da ne bi audio drugima.

Najradije je pisao o plemenu Šiluka i njegovi su izvještaji bogat izvor za proučavanje tog društva. Spomenut ćemo samo dio onoga iz objavljenih članaka.

Zabilježio je, uz kritički osvrt, predaju o podrijetlu Šiluka. Opisao je strukturu društva, položaj i poslove muškaraca, žena, djece i staraca. U nekoliko je navrata spominjao poligamiju. Pisao je o običajima pri rođenju i odgoju kraljevske djece. Zapisao je gostoprimestvene običaje, pozdrave i pravila lijepa ponašanja. Pozabavio se i njihovim prehrabnim navikama, vrstama jela i pića. Zabilježio je nekoliko osobnih imena, a bavio se i proučavanjem naziva plemena nilske skupine te njihovim međusobnim nadimcima i pogrđnim nadimcima za neprijatelje.

Pisao je o posmrtnim običajima poput oplakivanja mrtvaca i plesanja mrtvačkog kola; o ratovima i običajima pri sklapanju primirja. Opisao je obred žrtvovanja životinja u raznim prigodama te obred dozivanja kiše.

Upoznaje nas sa načinom biranja i ustoličenja kraljeva i poglavica te o njihovu značenju i ulozi u afričkom društvu. Često je pisao i o vračevima i situacijama u kojima nastupaju. Opisivao je njihova vjerovanja i kult predaka.

Analizirao je gospodarstvo te zajednice, načine privređivanja. Opisao je nekoliko načina ribolova i lova u Šiluka, posebno detaljno lov na potočnog konja. Spomenuo je i obradu zemlje, ali naglasio da je stočarstvo u šilučkog plemena ipak najvažniji oblik gospodarstva. Opisao je njihova oruđa i oružja te načine prijevoza kopnom i rijekom.

Spomenuto je već da je Kohnen bilježio njihovu usmenu predaju - pored priča iz povijesti, sabirao je i zapisivao i pjesme te svaki tekst popratio analizom i objašnjenjem. U članku naslovljenom "Pabirci po šilučkom pjesništvu" (MK, 1927:79-85) zabilježio je nekoliko primjera iz ratnog i religioznog pjesništva te jednu "tužaljku za karmine". Objasnio je kako te pjesme nastaju i kako se uče, odnosno prihvaćaju u društvu.

Tijekom dugogodišnjeg boravka među Šilucima postao je i vrstan poznavatelj njihova jezika. Sastavio je šilučke gramatike na talijanskom i engleskom jeziku, napisao šilučko-talijanski rječnik te na šilučki preveo neke dijelove Biblije i razne knjige. Nedvojbeno Bernardu Kohnenu pripada mjesto među uglednim jezikoslovcima afričkih plemena. S razlogom je pisac njegova nekrologa napisao: "On bijaše prvi i najveći autoritet u poznavanju šilučkog jezika, on je otac šilučke književnosti" (KM, 1939:138). Njegova su djela na tom području rezultat tridesetogodišnjeg proučavanja i istraživanja i kao takva imaju svoju znanstvenu vrijednost. Šiluci su ga smatrali *ocem književnosti*, a njegov je rad "Engleska izvanrednom pohvalom obasula" (KM, 193:138).

Iz njegovih se pisama i priča dobija vrlo lijep prikaz mentaliteta šilučkog društva. Upoznaje nas s drukčijim načinom razmišljanja, drukčijim pogledom na svijet. U doba europocentrizma i kolonijalizma primjenjivao je načelo inkulturacije, i to s velikim uspjehom. Primjera radi, evo njegove reakcije na tvrdnju da su Šiluci velike ljenčine: "Možda imate pravo, i meni se tako pričinjalo. No, jednoga sam dana upitao jednoga stasitoga, borbenog Šiluka, koji je cijele dane lijeno ležao pred kolibom, zašto ljenčari i ništa ne radi. A što mi je taj Šiluk odgovorio? On reče: 'Abuna (oče), ja ne smijem raditi! Jer ako radim, oslabit ću pa se ne ću moći boriti s neprijateljem, kad na

nas navali!' - Što ćete. Šiluk misli, da će radom izgubiti tjelesnu snagu; a mi mislimo, da čovjek radom jača. Zato vi jačate tijelo sportom, a moji Šiluci ljenčarenjem" (KM, 1939:138).

Još jedan prinos poznavanju afričke kulture Kohnen je ostvario svojom muzeografskom djelatnošću. Naime, od godine 1928. priređuju se misijske izložbe u Zagrebu sa svrhom promicanja misijskog pokreta, te se misionari pozivaju da sudjeluju u prikupljanju predmeta kako bi se otvorio i stalan muzej. Bernardo Kohnen se odazvao tom pozivu iz Tonga: "Vi dakle hoćete u Zagrebu da ustanovite misijski muzej. Bravo! Gledat ću, da saberem i ja nekoliko zanimivosti, pa ću vam poslati. Nema ovdje velikih djela umjetnosti kao u Indiji, niti stvari osobite vrijednosti, ali ja mislim, da će i najjednostavnije stvari mojih crnaca dobro doći za muzej" (KM 1928:92). Iduće je godine zagrebačka zbirka postala bogatija za jedan sanduk predmeta pristiglih iz južnog Sudana. O tome Tomo Marković¹⁴ piše: "O. Kohnen pokazao je dijelom velik ukus etnologa i poslao nam lijep broj etnološki vrijednih predmeta" (KM 1930:17). Dio tih predmeta Družba je poklonila *Etnografskom muzeju* u Zagrebu još 1930. U izvaneuropskoj zbirci *Etnografskog muzeja* danas se nalaze jedan štit od kože nilskog konja, štit za pariranje od drva, drvena kijača i posuda za brašno od šaša, a vode se kao dar Družbe Isusove¹⁵. To su bez sumnje predmeti koje je Kohnen poslao 1929. iz Afrike.

U okviru svog misionarskog djelovanja Bernardo Kohnen je proučavao sve materijalne, duhovne i društvene aspekte života te svjedočio o značaju i naravi nilskih plemena. Opisao je i zemljopisne značajke južnosudanskog područja zaokruživši time analizu te sredine. Sve je svoje spoznaje i zanimljivosti rado dijelio s Hrvatima. U doba slabo razvijenog komunikacijskog sustava, kad je predodžba o Africi bila još nejasna, Kohnen je gradio most između dvaju kontinenata. Šaljući pisma, fotografije i etnografske predmete približavao je hrvatskim čitateljima jednu daleku i sasvim drukčiju kulturu.

ZAKLJUČAK

Kohnenova pisma, članci i izvješća zanimljiv su dokument o njegovu misionarskom, prosvjetiteljskom i istraživačkom radu te o prilikama među nilskim plemenima u prvoj polovici dvadesetog stoljeća. Pri vrednovanju njegova djela treba uzeti u obzir da je došao u sredinu u koju europska civilizacija dotad nije kročila i izmijenila je svojim utjecajima. Zapisao je njihove predaje, vjerovanja i pjesme koje su dotad postojale samo u usmenoj predaji. Važno je da je domorodačka plemena prihvatio onakvima kakva su i bila te da se u njegovim izvještajima ne nazire trag europocentrizma. Stoga su danas njegovi podaci od neprocjenjive vrijednosti za proučavanje povijesti i kulture Nilota, a i svjedočanstvo o njihovim promjenama uzrokovanim širenjem kršćanstva i utjecajem europske civilizacije.

¹⁴ Tomo Marković rođen je u Livnu, u Bosni, 1894. S četrnaest se godina priključio isusovcima u Travniku. Studirao je etnologiju i orijentalne jezike i bio tijekom života vrlo aktivan u raznim djelatnostima.

¹⁵ *Inventar izvaneuropske zbirke*, Etnografski muzej, str. 48-49, inv. br. 1538-1541.

Ovaj rad nije potpun opis Kohnenove djelatnosti i daleko je od cjelokupna prikaza njegova prinosa poznavanju Nilota. Kao što je spomenuto, koristila sam se uglavnom podacima iz misijskih časopisa koji su izlazili u Zagrebu dvadesetih i tridesetih godina 20. st. i bili dostupni hrvatskoj javnosti. Treba imati u vidu da se Kohnen dopisivao sa Zagrebom u slobodno vrijeme te da uza sav drugi posao nije imao vremena za često i opširno pisanje. No, uzmemo li u obzir njegov marljiv rad na upoznavanju kulture južno-sudanskih plemena, posebice njegovo izvrsno poznavanje jezika, običaja i povijesti Šiluka, njegov je rad daleko opsežniji od ovdje prikazanoga. U daljnjem bi se istraživanju trebalo pozabaviti njegovim šilučkim, talijanskim i engleskim izdanjima te potražiti eventualno sačuvane rukopise u Italiji, gdje je bilo sjedište njegovog reda ili u samom Sudanu. U knjižnici "Juraj Habelić" na Jordanovcu čuvaju se fotografije iz misija pa tako i one koje je slao Kohnen, a možda se tamo krije i poneko neobjavljeno pismo koje bi moglo pridonijeti boljem poznavanju njegova života i djela.

Iako je u svoje doba bio povezan s Hrvatskom - dopisivao se s misijskim postajama te promicao hrvatski misijski pokret - Bernardo Kohnen je nakon svoje smrti pao u zaborav. Međutim, njegov prinos razvoju etnološke misli u Hrvata i zasluga za upoznavanje hrvatske javnosti s jednom afričkom kulturom nepobitne su činjenice koje ga svrstavaju u red uglednih osoba za hrvatsku kulturu i etnologiju. Ovaj je rad samo prilog poznavanju Kohnenova života i djelatnosti i uvod za neku buduću detaljniju analizu koja bi trebala njegovo ime potpuno izvući iz sjene.

POPIS IZVORA I LITERATURE

AFRICA, THE ART OF A CONTINENT, ur. Tom Phillips, Guggenheim Museum Publications, New York, 1996.

BABIĆ, Petar (1992): Proučavanje ranije povijesti Bosne A. Hoffera, u: *Isusovci u Hrvata*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb; Hrvatski povijesni institut, Beč, str. 135-144.

BALABANIĆ, Josip (1992): Prirodoslovni, profesorski i muzejski rad te lik i djelo o. Erika Brandisa DI, u: *Isusovci u Hrvata*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb; Hrvatski povijesni institut, Beč, str. 123-134.

BELAJ, Vitomir, **ZORIĆ**, Damir (1992): Izvaneuropska zbirka zagrebačkih isusovaca, u: *Isusovačka baština u Hrvata*, MGC, Zagreb, str. 169-173.

BERNATZIK, Hugo Adolf (1930): *Gari-Gari: Leben und Abentener bei den Negren zwischen Nil und Kongo*, Deutsche Buch-Gemeinschaft, Berlin.

CAMBRIDGE ENCYCLOPEDIA OF AFRICA, Cambridge University Press, Cambridge, 1981.

GULLERMOU, Alain (1992): *Isusovci*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.

INVENTAR IZVANEUROPSKE ZBIRKE, Etnografski muzej, Zagreb, str. 48-49, inv. br. 1538-1541.

Isusovci, u: *OPĆA ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVENSKOG LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA*, sv. 3, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1977., str. 705-706.

KALENDAR SRCA ISUSOVA I MARIJINA, Zagreb, 1912. i 1940.

KATOLIČKE MISIJE, Zagreb, 1927.-1939.

KORADE, Mijo, **ALEKSIĆ**, Mira, **MATOŠ**, Jerko (1993): *Isusovci i hrvatska kultura*, Hrvatski povijesni institut u Beču, Zagreb.

KORADE, Mijo (1991): *Hrvatski isusovci misionari*, Hrvatska pokrajina Družbe Isusove, Zagreb.

KUSIĆ, Ante (1995): *Humanizam i kršćanstvo*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb.

MISIJSKI KALENDAR, Zagreb, 1927.-1931.

MISIJSKI KALENDAR SV. PETRA KLAVERA, Zagreb, 1935.

NAŠ ISUSOVAČKI ŽIVOT, Zagreb, 1991.

Niloti, u: *OPĆA ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVENSKOG LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA*, sv. 6, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1980., str. 30.

SMART, Ninian (1989): *The World's Religions*, Cambridge University Press, Cambridge.

TRAVNIČKA SPOMENICA 1882.-1932., Sarajevo, 1932.

UDOVIČIĆ, Martin (1981): *Travnik u vrijeme Austro-Ugarske (1878.-1918.)*, Zavičajni muzej, Travnik.

ZORIĆ, Damir (1990): Bernardo Kohnen - Misionar, etnolog i jezikoslovac među Šilucima, u: *Studia ethnologica* 2, Zagreb, str. 97-124.

ZORIĆ, Damir (1990): Neobična energija i ljubav - Etnološki prinosi isusovačkih misionara u Indiji, u: *Hrvatske Indije, Most-The Bridge, Journal od Croatian Literature* 4 (1990), Zagreb, str. 375-379.

ZORIĆ, Damir (1986): Prinos poznavanju etnografske djelatnosti hrvatskih isusovaca, u: *Vrela i prinosi* 16, Zagreb, str. 124-126.

BERNARDO KOHNEN (1876-1939)

Summary

Holté in Hannover was the birthplace and the starting point of the life path of Bernardo Kohnen. He was born there in 1876. Having moved to Travnik in Bosnia with his parents, he left Germany as a child. He spent his childhood years in the Travnik area, attending school in a Jesuit institute. However, after the sixth grade he left for Verona and joined the order Figli del Sacro Cuore (F. S. C.), whose activities were concentrated in Africa. He took holy orders and became a priest in 1902. In the same year, he was sent to Sudan, to the mission among the Shilluk tribe. He was living and working there until 1933, when he was transferred to Rome due to his illness. He died on 21st January 1939.

During the thirty years of his living in the area of upper flow of the Nile river in the southern part of Sudan, he became an acclaimed expert on languages and cultures of the Nile tribes, especially on the Shilluk tribe, among whom he had spent the major part of his mission. Kohnen's letters, stories and reports are interesting documents of his activities and the circumstances of the Nile tribes during the first half of the twentieth century.

He found himself in a surroundings until then untouched by the European civilization and unchanged by European influences and thus was able to document legends, beliefs and songs that had been preserved merely as a part of oral tradition up to that point. He studied the origins, languages, customs and rituals, and was a witness to the characters and features of the tribes he was living with. For evaluation of his work it is very important to note that no traces of eurocentrism can be found in his writings, which makes both them and the materials they contain a reliable source. Today, they are a valuable source for studying history and culture of the Nilotic peoples, primarily the Shilluk, as well as a testimony to the changes caused by the spreading of the Christianity and the inflow of the European civilization.

Besides being one of the first researchers into the south Sudan tribes, Kohnen was also the author of the first grammar books and dictionaries of the Shilluk language. He composed grammars in Italian and English, wrote Shilluk-Italian dictionary and translated parts of the Bible and some other books into the Shilluk language.

Translated by Sanja Kalapoš

Keywords: Kohnen - missionary / Africa / Sudan / Shilluk / culture